

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-613-3-54>

MEMES AND NARRATIVES AS ELEMENTS OF COLLECTIVE MEMORY IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

МЕМИ ТА НАРАТИВИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Filipovych M. B.

*Candidate of Historical Sciences,
Honorary Professor of Baltic Research
Institute of Economic Sphere
Transformation,
Associate Professor at the Department
of Documentation and Information
Activities
Academy of Recreational
Technologies and Law
Lutsk, Ukraine*

Філіпович М. Б.

*кандидат історичних наук, доцент,
почесний професор Балтійського
науково-дослідного інституту
трансформації економічної сфери,
доцент кафедри документальної
та інформаційної діяльності
Академіз рекреаційних технологій
і права
м. Луцьк, Україна*

У XXI столітті війна виходить за межі фізичного протистояння і розгортається у сфері символів, слів та образів. Російсько-українська війна 2014-2025 років стала прикладом конфлікту, де наративи і меми відіграють ключову роль у формуванні колективної пам'яті. Ці елементи не лише фіксують події, а й транслюють емоції, ідентичність, спротив і надію.

Колективна пам'ять, за визначенням Моріса Гальбакса, – це соціально сконструйована пам'ять, яка передається через символи, ритуали та наративи. Французький соціолог Моріс Гальбакс стверджував, що пам'ять не є індивідуальним актом, а соціальним процесом. Людина пам'ятає як член групи, а не як ізольований індивід. Саме соціальні рамки – мова, релігія, родина, національна ідентичність – визначають, що ми пам'ятаємо, як ми це інтерпретуємо і кому передаємо [1].

У цифрову епоху до цього арсеналу додаються меми – візуально-семантичні одиниці, що швидко поширюються і закріплюють емоційні реакції на події. У контексті російсько-української війни ці рамки трансформуються: новими носіями пам'яті стають цифрові платформи, меми, наративи TikTok-спільнот, Telegram-каналів, освітніх стендапів. У цифрову епоху меми стали новими «кадрами соціальної пам'яті» – швидкими, гнучкими, емоційно насиченими.

У XXI столітті війна – це не лише танки, ракети й дрони. Це війна наративів, де кожне слово, мем і символ стає зброєю. Російсько-українська війна – це не просто конфлікт держав, а зіткнення світоглядів, історичних пам'ятей і культурних кодів. Багатовимірний ландшафт наративів який формує наше розуміння війни, спротиву та майбутнього, зрештою формує швидше ніж підручник – колективну

пам'ять. Таким чином, колективна пам'ять це не архів фактів, а живий процес осмислення минулого. Адже пам'ять – це не те, що ми пам'ятаємо, це те, як ми розповідаємо.

У той час як традиційні дослідження пам'яті вивчають пам'ятники, тексти і ритуали, цифрова сфера запровадила нові способи пам'яті та творення ідентичності. Меми, які швидко розповсюджуються соціальними мережами, не лише розважають: вони кодують травму, опір і національну солідарність, водночас підриваючи ворожу пропаганду. Наративи забезпечують інтерпретаційні рамки, через які ці цифрові артефакти набувають значення. Разом вони утворюють спірну арену, де питання пам'яті обговорюється в режимі реального часу, часто розмиваючи межі між гумором, активізмом і пропагандою.

Наратив – це не просто історія. Це спосіб організації реальності. У війні наративи визначають, хто герой, хто жертва, хто агресор, а хто визволитель. Перефразовуючи таких авторів, як Пол Рікер, Хайден Вайт чи Жан-Франсуа Ліотар, які писали про наратив як форму осмислення реальності поза фактажем, можемо стверджувати, що *«наратив – це те, що залишиться, коли зникнуть заголовки новин»*, своєрідна формула виживання в епоху постправди [4]. Коли новини змінюються щогодини, а меми – щохвилини, саме наративи дають нам опору. Вони – як культурні GPS: показують, де ми є, куди йдемо, і чому це важливо.

У наслідок широкого їх вжитку формується типологізація наративів війни. Так в окрему групу наративів викоремлюються вислови, які звучать з офіційних джерел: заяв представників влади чи впливових політиків, повідомлень засобів масових інформації. Ці наративи у свою чергу поділяються в залежності від позиції сторони яка їх виголошує. З української сторони загальноживаними стають: спротив, гідність, європейський вибір, зелені чоловічки, «руський мір», рашизм; у російському публічному просторі: «спецоперація», «денацифікація», імперська реставрація, «нас там нет», «демілітаризація»; західний простір наповнився – демократія vs автократія, «війна за правила».

Не менш широковживаними поняттями є громадянські: «Щоденник Маріуполя», як наратив болю, «Азов» – незламності та стійкості; меметичні: «паляниця» – тест на ідентичність, «гогі» – деконструкція російського солдата, «Русский военный корабль» – як один із символів боротьби з російськими окупантами, «Байрактар» – символ технологічної перемоги, «привид Києва» – легендотворення, «пес Патрон» – героїзація буденності; історичні – які проводять паралелі з Другою світовою війною, з УПА, Голодомором, Майданом та козаками, мучениками, партизанами, волонтерами.

Наратив – це не просто розповідь, а потужне знаряддя формування реальності [3]. У той час коли офіційні наративи буксують, меми прориваються. Мем – це одиниця культурної інформації, яка поширюється від людини до людини, часто у формі жарту, образу, фрази чи поведінки. Мемологічними зонами наративу стали тролінг, пам'ять, просвітництво. Меми працюють як культурні маркери та є новою формою історіографії. Кожен мем – це мікронаратив, що містить

подію, емоцію, позицію. Вони фіксують не лише те, що сталося, а як це було пережито. Вони швидко передають складні ідеї, емоції, ідентичність. Мем це як «вірус ідеї»: він швидко розмножується, адаптується до контексту і стає частиною колективної свідомості [2]. Як зазначила дитяча письменниця Юліта Ран: «Всім страшно: в тилу, під обстрілами, на фронті. Але те, що ми можемо сміятися над нашими ворогами, уже робить нас переможцями – на рівні вищому за тілесне, фізичне, буквальне» [5]. Гумор, тролінг і візуальні коди стали зброєю масового просвітництва.

Досліджуючи еволюцію розвитку наративів, слід зазначити, що меми як і наративи змінюються надзвичайно швидко, формуючись в окремий розділ – «мемології війни» і є відображенням ходу війни. У війні меми стали виконувати функції: мобілізації (підняття духу), деморалізації ворога, просвітництва (пояснення складного через просте), ідентифікації (хто свій, хто чужий).

Мемологічна динаміка (2014–2025)

Період	Домінуючі меми	Зміна наративу
2014-2016	Кримнаш, Вата	Іронія, шок, пошук себе
2017-2021	Зрада/перемога	Політична поляризація
2022-2023	Паляниця, Байрактар	Мобілізація, спротив
2024-2025	Гогі, меми з Бучі	Гібридна пам'ять, посттравма

Таким чином, наративи та меми це нова форма серйозної пам'яті. Вони дозволяють пережити, осмислити й передати досвід війни. І в цьому – їхня сила: вони не просто розважають, вони пам'ятають

Література:

1. Гальбвакс М. Соціальні рамки пам'яті / пер. з фр. ; наук. ред. О. Гриценко. Київ : Ніка-Центр, 2020. 312 с.
2. Культурологічний аналіз мемів війни. *Журнал цифрової гуманітаристики*. 2025. № 2. С. 45–58.
3. Наратив – це що таке, визначення, суть, види і приклади наративів. URL: <https://karapuziki.com.ua> (дата звернення: 29.09.2025).
4. Наратив URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 29.09.2025).
5. Юліта Ран: І назву п'єсу «Котики, ї***ште їх, як боженька!» (укр.). *Kyiv Daily*. URL: <https://kyivdaily.com.ua/yulita-ran> (дата звернення: 29.09.2025).